

MIT ȘI IMAGINE POETICĂ ÎN LEGENDELE LUI VASILE ALECSANDRI

Adriana CAZACU-ȚIGAIE

Universitatea de Stat din Moldova

După modelul romantismului, Vasile Alecsandri recuperează spiritul literaturii populare din legende, basme, din credințe străvechi, încadrând totul unei viziuni de ansamblu, unei mitologii autohtone. *Legendele* sale largesc și aprofundează modelul folcloric. Două din ele – *Legenda ciocârliei* și *Legenda rândunicăi*, fiind etiologice, au la bază motivul metamorfozării. În *Legenda rândunicăi* consemnăm modalitatea poetică de revelare a mitului erotic, iar în *Legenda ciocârliei* atestăm transfigurarea artistică a mitului soarelui.

V.Alecsandri a avut intuiția spiritului autohton, înțelegând că universalul se percepe prin particular, prin tradiție, prin conservarea gândirii și sensibilității arhaice.

Cuvinte-cheie: literatură populară, legendă, mit erotic, mitul soarelui, motivul metamorfozării, narațiune populară, structură epico-lirică, nucleu epic, figurație retorică, conotații.

MYTHE ET IMAGE POETIQUE DANS LES LEGENDES DE V.ALECSANDRI

Selon le modèle romantique, le poète roumain Vasile Alecsandri a récupéré l'esprit de la littérature populaire à partir des légendes, des contes, des anciennes croyances, en les soumettant à une vision intégratoire, à la mythologie autochtone. Le cycle *Légendes* est relevant pour l'exploration et l'approfondissement du modèle folklorique. Deux textes de ce cycle *La légende de l'alouette* et *La légende de l'hirondelle*, ayant un caractère étiologique, ont comme sujet la métamorphose. Dans *La légende de l'hirondelle* on atteste la modalité poétique de révélation du mythe érotique, alors que dans *La légende de l'alouette* il s'agit de la transfiguration artistique du mythe du soleil.

Vasile Alecsandri a eu l'intuition que l'esprit universel est perceptible par l'esprit autochtone, par la préservation de la tradition, de la pensée et de la sensibilité archaïque.

Mots-clés: littérature populaire, légende, mythe érotique, mythe du soleil, métamorphose, narration populaire, structure épique-lyrique, figuration rhétorique, connotations.

În totalitatea ei, opera lui Vasile Alecsandri reprezintă cel mai solid edificiu al generației pașoptiste, o încercare de altoire a spiritului romantic pe trunchiul străvechi al culturii noastre populare. După modelul romantismului, Alecsandri recuperează spiritul literaturii populare din legende, basme, din credințe străvechi, încadrând totul unei viziuni de ansamblu, poate unei mitologii autohtone.

Legendele lui V. Alecsandri largesc și aprofundează, în același timp, inspirația folclorică, una din constantele creației sale. *Legenda ciocârliei* și *Legenda rândunicăi* sunt două legende etiologice și au la bază motivul metamorfozării.

În *Legenda rândunicăi*, scrisa la Mircești în 1874 și publicată în volumul *Pasteluri și legende* în 1875, consemnăm modalitatea poetică de revelare a mitului erotic. Existența mitului la români a fost semnalată pentru prima dată de către Dimitrie Cantemir. Cităm din *Descriptio Moldaviae*: „Zburătorul este, cred ei, o nălucă, un tânăr foarte frumos, care pătrunde noaptea la fete, dar mai ales la neveste de curând măritate, fără a putea fi văzut de alții, chiar dacă îl pândesc, și le spurcă toată noaptea cu iubiri neîngăduite. Am auzit totuși că unii bărbați însurați, cărora Titanul le-a plămădit măruntaiele dintr-un lut mai bun, au prins unii zei zburători dintre aceștia, și, după ce și-au dat seama că sunt ființe corporale, le-au dat pedeapsa meritată” [1]. Relatările populare sugerează caracterul oniric al mitului, susținând că este o nălucă, arătare, fantomă ivită în vis, având chipul ființei dorite. Importanța culturală a acestui mit a fost subliniată de G.Călinescu în *Istoria literaturii române* [2], unde figurează printre cele patru mituri fundamentale ale românilor. Acest mit a fertilizat și continuă să inspire literatura cultă, constituind o inepuizabilă sursă de noi și noi conotații. Îl găsim la I.H. Rădulescu în cunoscuta-i baladă, unde zburătorul exercită o irezistibilă fascinație asupra unei fete tinere și la Mihai Eminescu în *Luceafărul*, precum și într-un text postum publicat de Perpessicius.

Legenda este precedată de un motto, care reproduce un fragment de „cântic popular” (*Rândunică, rândunea,/ Ce bați la fereastra mea?/ Du-te-ți pune rochița,/ Că te arde arșița,/ Te suflă vântoaietele/ Și te udă ploaietele./ Mergi în câmpul înverzit,/ Că rochița a-nflorit/ Și o calcă turmele/ Și o pasc oițele*), rezumând nucleul epic al istoriei.

Portretul fetei de împărat este conturat prin sintagme poetice de mare sugestivitate lirică: *voioasa rându-nică, copilă drăgălașă de mare împărat; minune frumoasă, zâmbitoare, / O gingașă comoară formată din senin, / Din raze, din parfumuri, / din albul unui crin*. Întreaga organizare a textului, strategia procedeei discursului poetic conduc la punerea în lumină a motivului metamorfozării. Intră în cadru zâna ursitoare, exponentul sorții în credința populară: „se ivesc sub chip de fecioare la nașterea oricărui copil, înzestrându-l cu calități sufletești și trupești după voia lor și-i urzesc toate cele de noroc și de nenoroc, ce se vor întâmpla în cursul vieții” [3], citim în *Descriptio Moldaviae*. În cazul dat zâna înseamnă și înger protector: *O zână coborâtă din zonia cerească/ veni să o descânte, s-o legene, s-o crească, / Să-i deie framec dulce, podoabe, scumpe daruri/ S-o apere-n viață de-a zilelor amaruri, care impune anumite interdicții: De-ți e gândul să ai parte de bine/ Rochița niciodată să n-o scoți de pe tine, / Și cât vei fi al lumii frumos, iubit odor/ Să fugi în lumea-ntreagă de-al luncii zburător, / Căci el țintește ochii și dorurile sale/ pe oricare fînță cu forme virginate, / pe dalbele copile, a dragostei comori/ Ce-s giurămate fete și giurămate flori* [4].

Copila a fost avertizată că va atrage încercarea Zburătorului de a-i câștiga iubirea și de a o amăgi prin simularea unei afecțiuni reciproce. Zâna i-l descrie ca pe o făptură nestatornică, superficială și infidelă, care simulează dragostea, incapabil să o trăiască de fapt. Personajul fantastic, mimând doar condiția umană, nu are preferințe sentimentale, nu se poate dărui unei iubiri unice, nu prețuiește feminitatea în sine, ci în stadiul ei primar, neprihănirea. Copila ascultă îndemnurile protectoarei divine și nu se lasă amăgită de înflăcărata declarație a personajului demonic. Cuvintele lui de dragoste anticipează, prin impetuoșitatea lor romantică și bogata figurație retorică, dialogurile erotice din *Călin (file din poveste)*.

Respins de fată și având un caracter răzbunător, precum cel al zeului din poveste, Zburătorul pândește momentul potrivit pentru a-i fura fetei ce se scâldea în lac rochița protectoare. Nemaifiind apărută de haina vrăjită, prințesa își pierde unicitatea și „norocul” în lume, încălcând promisiunea făcută zânei bune. Când Zburătorul, sigur de izbânda apropiată, a vrut să o cuprindă în brațele sale, fata s-a metamorfozat într-o rândunică, scăpând îmbrățișării fatale. Odată cu ea se înalță în vânt și straiul fermecat, din care au cazut pe pământ florile ce vor purta de atunci numele păsării: *Odoare-a primăveri: Rochiți de rândunele!* Cântatul coșului în credința populară marchează deșteptarea și, prin urmare, întreruperea oricăror acțiuni supranaturale.

Însușindu-și credința populară în Zburător, V.Alecsandri n-o transcrie fidel, ci realizează o adevărată feerie poetică.

O altă structură epico-lirică, în care V.Alecsandri valorifică artistic anumite motive mitice, este *Legenda ciocârliei*, în care se certifică geneza ciocârliei din frumoasa Lie, *fecioară-mpărăteasă; minune vie/ fala lumii, a minții încântare*, cea îndrăgostită de soare. Și în acest caz se invocă originea nobilă a fetei de împărat. La fel ca mama sa, purta în ea datul, chemarea cerului. Se relevă dragostea unei ființe terestre față de astrul ceresc sau, mai exact, se atestă mitul aspirației cerești.

Forma cea mai veche a mitului soarelui este cea a gemenilor divini, în care Soarele și Luna sunt zei și eroi civilizatori. Însuși poetul se va referi la mitul despre Soare într-o notă la balada *Soarele și luna*, inclusă în *Poezii populare ale românilor*: „Printre rămășițele de mitologie antică ce mai există la români, legenda Soarelui este una dintre cele mai poetice. Soarele e un zeu frumos cu părul de aur, care ca Apolon cutreieră cerul pe un car tras de cai. Asemene români cred, când tunetul vuieste, că sfântul Ilie se preumblă cu calul pe bolta de aramă a cerului”.

Divinizarea Sfântului-Soare are rădăcini în preistoria daco-romană. Astrul zilei este protagonistul mai multor narațiuni populare: balada *Soarele și luna*, al unor legende ale fetei îndrăgostite de chipul frumos al Soarelui și transformate în pasăre sau floare (*Legenda ciocârliei, Legenda florii-soarelui, Legenda cocoarei* etc.). Înrudită cu legenda ciocârliei este legenda populară despre floarea-soarelui, în care se spune că „Baba, mama Soarelui, văzând cugetul fetei pământene, pentru a evita o întâlnire a ei cu Soarele, prefăcu fata într-un bob de sămânță și o lăsă pe pământ să crească și să înflorească; iar floarea ei să semene la chip cu Soarele”. Observăm aceeași ranchiună, răzbunare a mamei Soarelui.

Soarele poate fi asociat atât principiului masculin, cât și celui feminin. În *Legenda ciocârliei* Soarele e de genul masculin. Se subliniază regalitatea acestui personaj: Portretul lui este al unui tânăr *care-ntunecă vederea cu chipul său frumos; minune mult iubită! Lumină de lumină și amintește de Luceafărul* lui Eminescu.

În urcarea sa la cer, Lia este ajutată și însoțită de calul năzdrăvan, Graur, ce zboară fără sațiu, luându-și iute zborul, / Ca vântul și ca gândul, ca spaima și ca dorul. În basmele românești calul nu este un animal oarecare, ca toate celelalte, e singurul animal care poate trece nepedepsit pragul, misterul inaccesibil rațiunii.

Motivul urcării la cer în creațiile populare comportă multiple conotații, printre care inițierea zborului magic, vindecarea magică, reîntoarcerea unui suflet rătăcitor. Se atestă și câteva forme de urcare la cer: pe un arbore ori pe un stâlp spre a ajunge la lăcașul divinităților, prin intermediul curcubeului, pe un pod, pe o scară a morților.

În versiunea populară, Soarele are locuință, aceasta fiind un palat de cristal unde stă cu mama lui, care îl așteaptă în fiecare seară cu scăldătoare. La Alecsandri, palatul e de aur, *cel cuib de străluciri/ Cu poarta de rubinuri și stâlpii de safiri*.

În concluzie, putem afirma, cu certitudine, că Vasile Alecsandri a avut intuiția spiritului autohton, simțind că universalul se percepe prin particular, prin tradiție, prin conservarea gândirii și sensibilității arhaice.

Referințe:

1. D.Cantemir. Descrierea Moldovei. - București: Semne, 2004, p.251.
2. G.Călinescu. Istoria literaturii române de la începuturi până în prezent. - București: Minerva, 1982, p.60.
3. D.Cantemir. Descrierea Moldovei. - București: Semne, 2004, p.250.
4. V.Alecsandri. Poezia populară. – În: Opere, vol.III. - Chișinău: Hyperion, 1991, p.178.

Prezentat la 20.12.2012